

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ

Οι αγρότες βρίσκονται σε μια φάση αναζητήσης του πρότυπου εξέλιξης που πρέπει ν'ακολουθήσουν. Τα δυνατά πρότυπα όπως διαγράφονται σήμερα είναι τρία. Η παραδοσιακή, εκμετάλλευση, η επιχειρηματική εκμετάλλευση και η συνεταιρισμένη οικογενειακή εκμετάλλευση. Η επιλογή ανάμεσα σέ ένα από τά πρότυπα αυτά είναι καθοριστική για το περιεχόμενο της αγροτικής πολιτικής, την τύχη του αγρότη στη κοινωνία και το ρόλο της γεωργίας στην οικονομία.

Η παραδοσιακή εκμετάλλευση βασίζεται στην πολυκαλλιέργεια. Ο αγρότης επιδιώκει να είναι αυτόνομος. Παράγει στην εκμετάλλευση κατά κύριο λόγο όσα του είναι απαραίτητα για να ζήσει ο ίδιος και η οικογένειά του. Στόχος του δεν είναι νά αναλάβει δραστηριότητες επωφελείς λόγω των διαμορφωμένων τιμών στην αγορά. Ούτε ενδιαφέρεται να εκμεταλλευθεί τα προτερήματα που του παρέχουν κλιματολογικές και εδαφολογικές συνθήκες. Μέλημά του είναι να ζήσει την οικογένειά του. Η ένταξη της εκμετάλλευσης στην χρηματική οικονομία πραγματοποιείται με τη διάθεση των πλεονασμάτων από την καλλιέργεια του παραδοσιακού προϊόντος της περιοχής. Ο παραδοσιακός αγρότης συναλλάσσεται κυρίως με τον έμπορο της περιοχής, ο οποίος τον δένει με προκαταβολές και εξυπηρετήσεις. Ενδιαφέρεται πολύ λίγο για την τυποποίηση και την ποιότητα. Το μορφωτικό επίπεδό του είναι χαμηλό. Οι περιορισμένες τεχνικές του γνώσεις του αρκούν για τις παραδοσιακές καλλιέργειές του και την συντήρηση των λίγων του ζώων.

Η αντίληψή του για τον τρόπο διαχείρισης της αγροτικής εκμετάλλευσής του είναι απόρροια της βαθειά ριζωμένης πεποίθησής του ότι προϋπόθεση και στήριγμα της εκμετάλλευσης είναι η γή που του ανήκει και ότι δεν υπάρχει εκμετάλλευση χωρίς γή. Γι'αυτό και ο ακτήμονας δεν είναι αγρότης και ο ακτήμονας που αποκτά έστω και πέντε στρέμματα γης πραγματοποιεί οικονομικό και κοινωνικό άλμα, αλλάζει κοινωνική κατάσταση. Συνδυασμένη με την πεποίθησή του αυτή είναι η ιδεολογία της αυτονομίας. Όποιος έχει γή είναι, κατά τον παραδοσιακό αγρότη αυτόνομος και δεν εξαρτάται από τον έμπορο, την αγορά, το

συνεταιρισμό, το κράτος. Η αυτονομία αυτή είναι βασικό στοιχείο του τρόπου ζωής του και θεωρεί ότι πρέπει να διαφυλαχθεί με κάθε τρόπο. Η κρατική παρέμβαση κρίνεται αναγκαία στις περιπτώσεις έντονα πλεονασματικών προϊόντων, όπως του καπνού και της σταφίδας.

Ο παραδοσιακός τύπος εκμετάλλευσης ανήκει σε μιά παρωχημένη εποχή, σε μιά εποχή που η αγορά δεν ήταν αναπτυγμένη και οι ανταλλαγές περιορίζονταν σε τοπικό επίπεδο. Η μεταβολή στις συνθήκες παραγωγής έχουν αλλάξει τις οικονομικές προϋποθέσεις πάνω στις οποίες στηριζόταν το πρότυπο αυτό. Η αγορά είναι πιά εθνική και σε πολλές περιπτώσεις ξεπερνάει τα σύνορα της χώρας. Η παραδοσιακή τεχνολογία έχει ξεπεραστεί από νέα τεχνολογία. Η παραγωγή απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις. Η ποιότητα και η τυποποίηση αποτελούν καθοριστικό στοιχείο για τη διάθεση του προϊόντος. Το κόστος της παραγωγής αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία για τη βιωσιμότητα της εκμετάλλευσης. Η αυτονομία του παραγωγού είχε περιορισθεί κατά πολύ. Οι περισσότεροι παραγωγοί είναι εξαρτώμενοι από την αγορά, το κράτος τις ευρύτερες οικονομικές εξελίξεις.

Το πρότυπο της παραδοσιακής εκμετάλλευσης και η ιδεολογία που συνεπάγεται έχουν ισχυρή απήχηση στον αγροτικό χώρο. Τούτο οφείλεται στο ότι για δεκαετίες ανταποκρινόταν στην κυρίαρχουσα μορφή εκμετάλλευσης. Οφείλεται επίσης στο ότι νομιμοποιούσαν ιδεολογικά τον τρόπο ζωής του κυρίαρχου στρώματος των αγροτών (των τοπικών προυχόντων, των μεγαλοκτηματιών, των εύπορων γεωργών με μεγάλες εκμεταλλεύσεις) και των αγροτών με μικρή εκμετάλλευση αλλά με αναγνωρισμένη κοινωνική θέση λόγω του κλήρου τους. Αλλά και ο φτωχός αγρότης θεωρούσε το πρότυπο αυτό ως λογικό, επιθυμητό και σύμφωνο με τις δυνατότητές του. Η ισχυρή ιδεολογική απήχηση είχε και έχει συνέπεια τη μεγάλη δυσπιστία των αγροτών απέναντι στις μεταβολές στο καθιερωμένο τρόπο ζωής τους. Κάθε αλλαγή παίρνει το χαρακτήρα προσπάθειας ανατροπής των προϋποθέσεων επιβίωσής τους.

Το παραδοσιακό πρότυπο καθορίζει ακόμη σε μεγάλο βαθμό την πολιτική στον αγροτικό χώρο. Παραδείγματα υπάρχουν πολλά. Το αίτημα για το μοίρασμα γής κατά ιδιοκτησία σε ακτήμονες άσχετα από το μέγεθος του παραχωρημένου κλήρου και τη βιωσιμότητα της δημιουργουμένης

εκμετάλλευσης αντικατοπτρίζει την πεποίθηση, ότι η γή είναι προϋπόθεση κάθε σωστής εκμετάλλευσης. Το αίτημα για αύξηση των κρατικών επιδοτήσεων απορρέει από την πεποίθηση ότι ο αγρότης πρέπει να διατηρήσει με κάθε τρόπο την αυτονομία του, να μπορεί να σταθεί μόνος άσχετα με το μέγεθος και την παραγωγικότητα της εκμετάλλευσης. Το παραδοσιακό πρότυπο ασπάζονται και υπερασπίζονται και πολλοί που ανήκουν σε προοδευτικές πολιτικές παρατάξεις. Είτε γιατί αποδέχονται και εκφράζουν την αγωνία του μικρού αγρότη απέναντι στις αλλαγές στις συνθήκες παραγωγής είτε γιατί θέλουν σ' ένα χώρο βαθειά ανήσυχο να μεγιστοποιήσουν την αντίδραση στην κυβερνητική πολιτική. Συνθήματα που απειλούν το ξεκλήρισμα της αγροτιάς είναι συνθήματα κενά όταν μένουν χωρίς συμπλήρωμα, χωρίς προοπτική για το μέλλον, χωρίς πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης. Η προοδευτική στάση είναι στην ουσία της άρνηση και βαθύτατα συντηρητική.

Τα τελευταία χρόνια προωθείται στην ελληνική γεωργία ένα άλλο πρότυπο, της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης. Η πολυκαλλιέργεια και η αυτάρκεια της εκμετάλλευσης θεωρούνται ως ανασχετικοί παράγοντες της ανάπτυξής της. Η εκμετάλλευση πρέπει να προσανατολιστεί στην παραγωγή της στις ανάγκες της αγοράς. Η άμεση ικανοποίηση των αναγκών της οικογένειας δεν ενδιαφέρει πιά. Ο αγρότης πρέπει να διαλέξει την παραγωγή εκείνη που θα αποφέρει το μεγαλύτερο κέρδος, να μειώσει κατά το δυνατόν το κόστος του, να βελτιώσει την παραγωγικότητά του με κεφαλαιουχικές επενδύσεις, να εκμεταλλευθεί τις πιστωτικές διευκολύνσεις των τραπεζών. Κατά το πρότυπο αυτό η υπανάπτυξη του αγροτικού χώρου θα ξεπερασθεί, αν ο αγρότης γίνει επιχειρηματίας, ικανός να υπολογίσει το κόστος και το όφελός του και να παίρνει τις απαραίτητες πρωτοβουλίες στην αγορά. Ο αγρότης επιχειρηματίας παραμένει αυτοδύναμος και ελεύθερος όπως ο παραδοσιακός αγρότης αλλά επιπρόσθετα έχει και την ίδια οικονομική και κοινωνική θέση με το μικροεπιχειρηματία της πόλης.

Η μετατροπή της παραδοσιακής σε επιχειρηματική εκμετάλλευση απαιτεί ουσιαστικές μεταβολές στη διάρθρωση των επιχειρήσεων. Πρέπει να

μεγαλώσει το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, να εγκαταλείψουν τη γεωργία οι αγρότες με μη βιώσιμες εκμεταλλεύσεις, να υπάρξουν σημαντικές ενισχύσεις για τη βελτίωση του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού της εκμετάλλευσης και να ακολουθήσει το κράτος πολιτική μείωσης του κόστους της παραγωγής, που θα εξασφαλίσει κέρδη στις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις.

Το πρότυπο της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης έχει επικρατήσει στον αγροτικό χώρο στις αναπτυγμένες βιομηχανικά χώρες. Είναι η ιδεολογία, που νομιμοποιεί τον περιορισμό των εκμεταλλεύσεων και τη μείωση του αγροτικού πληθυσμού με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας. Η ιδεολογία αυτή που εμφανίζεται με το σύνθημα του εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεων έχει απήχηση και στη χώρα μας. Έχει απήχηση γιατί ανταποκρίνεται και εκφράζει επιδιώξεις του αγροτικού κόσμου. Ο αγρότης-επιχειρηματίας έχει οικονομική και κοινωνική υπόσταση, που δεν είχε ο μικρογεωργός. Δεν ανήκει πιά στη μεγάλη κατηγορία εκείνων, που δεν συμμετέχουν στην κοινωνική αλλαγή και ζούν απόμερα από τις εξελίξεις. Έχει εγκαταλείψει τον αποκλεισμένο και καθυστερημένο κόσμο της υπαίθρου και παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην οικονομική εξέλιξη. Ο αγρότης με τη μετατροπή του σε επιχειρηματία διαφεύγει τον κίνδυνο της προλεταροποίησης, τον κίνδυνο να υποχρεωθεί να εγκαταλείψει το χωριό και να αναζητήσει καλύτερη τύχη ως εργάτης. Με τον εκσυγχρονισμό της εκμετάλλευσης πετυχαίνει να διατηρήσει και ν'αυξήσει την ανεξαρτησία του.

Στη χώρα μας πολλοί είναι οι αγρότες που έχουν με την απόκτηση σύγχρονου μηχανολογικού εξοπλισμού, εφαρμογή σύγχρονης τεχνολογίας κατά την καλλιέργεια, χρησιμοποίηση αποδοτικών ποικιλιών, τυποποίηση και ποιοτική βελτίωση των προϊόντων τους μετατρέψει τις παραδοσιακές εκμεταλλεύσεις σε μικρές επιχειρήσεις, με στόχο την μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων κέρδους που προσφέρει η αγορά. Οι αγρότες αυτοί επιδιώκουν μιά αποτελεσματική κρατική παρέμβαση εκεί όπου συναντούν δυσκολίες στη διάθεση του προϊόντος τους. Αρνούνται όμως ελέγχους και παρεμβάσεις όταν η αγορά προσφέρει δυνατότητες ικανοποιητικού κέρδους. Πολλές φορές συνεργάζονται στενά με μεσίτες και εμπόρους για αύξηση τιμών. Η λογική που έχουν ασπασθεί είναι σέ μεγάλο βαθμό η λογική της μεγιστοποίησης του κέρδους.

Αυτή τους σπρώχνει και σε έντονες διαμαρτυρίες όταν η οικονομική συγκυρία δεν τους εξασφαλίζει ικανοποιητικά κέρδη και βλέπουν να κινδυνεύει το όραμα της επιχειρηματικής αυτονομίας.

Το πρότυπο της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης είναι εκείνο, που στήριξαν στον τόπο μας οι συντηρητικές κυβερνήσεις με κύριο στόχο τον περιορισμό των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και την έξοδο του πληθυσμού από την ύπαιθρο. Το πρότυπο αυτό ανταποκρίνεται στη φιλελεύθερη αντίληψη της συντηρητικής παράταξης, για την επέκταση του μηχανισμού του ανταγωνισμού και της αγοράς, σε όσο το δυνατόν περισσότερους τομείς, την διοργάνωση της οικονομικής δραστηριότητας με βάση το άτομο επιχειρηματία, την αύξηση της παραγωγικότητας και αποδοτικότητας χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψη το κοινωνικό κόστος. Οι κανονισμοί της ΕΟΚ ενισχύουν την τάση για ανάπτυξη επιχειρηματικής γεωργίας. Η χορήγηση ενισχύσεων χωρίς διάκριση σε μικρούς και μεγάλους παραγωγούς, η συγκέντρωση της οποιασδήποτε ποσότητας παράγεται, βοηθούν τις εκμεταλλεύσεις με μεγάλη παραγωγή ^{να} ειδικεύονται σε ορισμένου είδους καλλιέργεια.

Το πρότυπο της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης δεν μπορεί να λύσει ικανοποιητικά τα προβλήματα της υπαίθρου. Ο μικρός και μέσος αγρότης που έχουν ψηλό κόστος παραγωγής και μικρή διαπραγματευτική δύναμη απέναντι στο μεσάζοντα δεν θα μπορέσουν, ποτέ να μετατρέψουν την εκμετάλλευσή τους σε αποδοτική επιχείρηση. Τα περιθώρια κέρδους είναι μικρά και δεν επιτρέπουν κεφαλαιουχικές επενδύσεις. Συνεχείς κεφαλαιουχικές επενδύσεις είναι όμως αναγκαίες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Ο δανεισμός από την Τράπεζα κοστίζει, τα επιτόκια αυξάνουν κατά πολύ το κόστος παραγωγής. Χωρίς δανεισμό πάλι η εκμετάλλευση δεν μπορεί να εκσυγχρονίσει τον εξοπλισμό της και να προμηθευτεί τα εφόδια που θ' αυξήσουν την παραγωγικότητά της. Οι τιμές είναι φθίνουσες λόγω αυξημένης παραγωγής και ανταγωνισμού. Οι τεχνολογικές γνώσεις περιορισμένες.

Ο αγροτικός πληθυσμός αποτελεί ακόμη ένα ψηλό ποσοστό του συνολικού πληθυσμού. Η μετατροπή των εκμεταλλεύσεων σε επιχειρηματικές εκμεταλλεύσεις θα συνοδεύεται όπως αναφέρθηκε ήδη από ραγδαία μείωση του αγροτικού πληθυσμού. Τέτοια μείωση αντεδεικνύεται τόσο

γιατί στά αστικά κέντρα δεν υπάρχουν σήμερα δυνατότητες ικανοποιητικής απασχόλησης των αγροτών που θα εγκαταλείψουν την ύπαιθρο, όσο και κυρίως γιατί πρέπει να διατηρηθεί ζωντανή η περιφέρεια και να εξασφαλισθούν καλύτερες συνθήκες ζωής στους αγρότες στον τόπο της σημερινής απασχόλησής τους.

Το πρότυπο της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης προσπαθεί να δώσει απάντηση στα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας με τὸ κλείσιμο των μικρών και μεσαίων εκμεταλλεύσεων, που δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσουν επιχειρηματικό κέρδος. Η απάντηση στα διαρθρωτικά προβλήματα μπορεί να δοθεί και με άλλο τρόπο, μέσα από τη συνεταιρισμένη οικογενειακή εκμετάλλευση. Το πρότυπο της συνεταιρισμένης οικογενειακής εκμετάλλευσης προσπαθεί να διευρύνει το φάσμα των δραστηριοτήτων της εκμετάλλευσης αρνούμενη την εξειδίκευση της εργασίας της μόνο στον τομέα της αγροτικής παραγωγής και μάλιστα μόνο σε ένα τομέα παραγωγής με την μονοκαλλιέργεια. Η συνεταιρισμένη εκμετάλλευση προσπαθεί να αυξήσει τις δυνατότητες κέρδους καί έτσι να εξασφαλίσει την βιωσιμότητά της με το να συμμετάσχει στην αξιοποίηση της παραγωγής, στη διάθεση του προϊόντος, στη βιομηχανική επεξεργασία του. Έτσι ο αγρότης προσπορίζεται το τμήμα εκείνο της παραγομένης αξίας που οικειοποιείται υπό τις σημερινές συνθήκες ο έμπορος ή ο βιομήχανος. Η βιωσιμότητα της εκμετάλλευσης αυξάνει και μέσα από τή μείωση του κόστους που μπορεί να επιτύχει αναθέτοντας την προμήθεια των εφοδίων στο συνεταιρισμό και συμμετέχοντας μέσω του συνεταιρισμού στη βιομηχανική παραγωγή των εφοδίων, π.χ. ζωοτροφών. Στη μείωση του κόστους μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά και η κοινή γρήση μηχανημάτων, όπως και η δημιουργία κοινών εγκαταστάσεων, π.χ. αποθηκευτικών χώρων, για την αξιοποίηση της παραγωγής. Καλό παράδειγμα αποτελεί η προμήθεια βαμβάκοσυλλεκτικών μηχανών από την τριτοβάθμια συνεταιριστική οργάνωση ΚΥΔΕΠ για λογαριασμό των συνεταιρισμών. Η ΚΥΔΕΠ πέτυχε μια σημαντική έκπτωση, περίπου 2 εκ. κατά μηχανή. Οι παραγωγοί δεν υποχρεώθηκαν να αγοράσουν οι ίδιοι τις μηχανές. Η αγορά από το συνεταιρισμό εξασφάλισε τη συνεχή χρήση και ταχεία απόσβεσή τους.

Η συνεταιρισμένη εκμετάλλευση τέλος, γιατί μπορεί μέσω του συνεταιρισμού να εξασφαλίσει κεφάλαια και τεχνική υποστήριξη έχει τη δυ-

νατότητα να επεκταθεί και σε άλλους τομείς δραστηριότητας, π.χ. χειροτεχνία, αγροτουρισμός που προσφέρονται τοπικά.

Ο αγρότης γίνεται μέσω του συνεταιρισμού επιχειρηματίας, έμπορος, βιομήχανος, βιοτέχνης, χειροτέχνης, κατανέμει τους κινδύνους σε περισσότερες δραστηριότητες, αυξάνει τις δυνατότητες κέρδους και εξασφαλίζει συνολικά επίπεδο εισοδήματος, το οποίο η παραδοσιακή εκμετάλλευση δεν θα μπορούσε να του παράσχει.

Το πρότυπο της συνεταιρισμένης οικογενειακής εκμετάλλευσης επιτρέπει την διατήρηση μικρών και μεσαίων εκμεταλλεύσεων και την βίαιη-ρηση ενός ψυλού ποσοστού απασχόλησης στην κυβέρνηση. Είναι εκείνο που ανταποκρίνεται πίο αποτελεσματικά στα δοσμένα της ελληνικής γεωργίας. Η προώθηση της συνεταιρισμένης οικογενειακής εκμετάλλευσης δεν συνεπάγεται την άρνηση του εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεων και της ανάγκης να είναι βιώσιμες. Ο συνεταιρισμός είναι μέσο να ξεπεραστούν τα διαρθρωτικά προβλήματα. Δεν θα φορτωθεί τις αδυναμίες, την ανικανότητα, την αδιαφορία και την κακή οικονομική διαχείριση κάθε εκμετάλλευσης. Ο αγρότης έχει την υποχρέωση να προβεί στις απαραίτητες εκείνες μετατροπές στην οργάνωση και δραστηριότητα της εκμετάλλευσης του ώστε να εξασφαλίσει την ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητά της.

Το πρότυπο της συνεταιρισμένης οικογενειακής εκμετάλλευσης είναι για την κυβέρνηση σήμερα η εναλλακτική λύση απέναντι στην καθήλωση στο παρελθόν της παραδοσιακής εκμετάλλευσης και στην καπιταλιστική οργάνωση της γεωργίας μέσω της επιχειρηματικής εκμετάλλευσης. Η συνεταιρισμένη οικογενειακή εκμετάλλευση δεν αποτελεί βέβαια υποχρεωτικό πρότυπο. Ο πλουραλισμός οργανωτικών σχημάτων και επιδιώξεων αποτελεί σημαντικό στοιχείο μιας αγροτικής πολιτικής που θέλει να κινητοποιήσει όλες τις δυνάμεις της υπαίθρου για την ανάπτυξη της γεωργίας. Η συνεταιρισμένη οικογενειακή εκμετάλλευση πρέπει ν'αποτελέσει, όμως, τη κατευθυντήρια γραμμή για όσους θέλουν να προσδώσουν μιá νέα προοπτική στο αγροτικό επάγγελμα και στο ρόλο της γεωργίας, ώστε να συμβάλουν στη διαμόρφωση μιás πιο κοινωνικά δίκαιης πολιτείας.-